

Ахметқали Т.А., докторант

А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Агроөнеркәсіптік кешен мемлекетіміздің экономикалық күшінің құрамдас бөлігінің бірі болып келеді. Еліміздің экономикалық болашағы нарықта қалыптасатын процестегі сатып алушылар мен сатушылар арасында туындайтын байланыстардың өнеркәсіптік кешенге қаншалықты табысты енуіне байланысты болып келеді.

Қазақстан – өнеркәсіптік ел, мұнда халықтың негізгі бөлігінің тіршілік саласы болып ауыл шаруашылығы табылады. Көп жағдайда, осы саламен байланысты адамдардың өмір сүру деңгейі ауылшаруашылық өндірісінің даму деңгейіне тәуелді болып келеді, яғни халықтың әл-ауқаты ауыл шаруашылығы өндірісінің даму деңгейімен тығыз байланысты. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік кезеңінде елдің ауылшаруашылық кешенінде елеулі нәтижелерге қол жеткізілді: нарықтық қатынастар негізінде өндірістің тұрақты өсуі байқалды, еңбек өнімділігі мен нәтижелілігі ұлғайды, саланың негізгі қорларын жаңарту және инфрақұрылымын қалпына келтіру жүргізілді, негізгі тамақ өнімдері бойынша өзін-өзі қамтамасыз етуге қол жеткізілді, дәнді, майлы дақылдар, балық шаруашылығы өнімдері экспортының айтарлықтай өсуі орын алды. [1].

Аграрлық секторды дамыту – ұзақ мерзімді перспективада кез-келген мемлекеттің экономикасын өркендетудің кепілі. Бұл ауыл шаруашылығы өнімдеріне тұрақты жоғары сұранысқа байланысты. Көптеген зерттеулерге сәйкес, отандық тұтынушылар еңбек табысының кем дегенде 50-70%-ын азық-түлік сатып алуға жұмсайды. Аграрлық сектор неғұрлым тез дамып жатса, сатылатын ауылшаруашылық тауарларының сапасы мен бағасының арақатынасы соғұрлым жоғары болады. Аграрлық сектор қажеттілігінің басты факторларының бірі болып кез-келген мемлекеттің қызығушылығын танытатын азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі табылады. Осы тұрғыдан алғанда, аграрлық сектордың ерекшеліктерінің негізгі ресурсы жер болып табылатын өндірістік қызметтің осы түрін дамытуға қол жетімділік арқылы да білдіруге болады. Егер жағымсыз факторлар туралы айтатын болсақ, өндіріс процесіне сөзсіз өзіндік түзетулер енгізетін маусымдылық, топырақ-биологиялық қасиеттердің әсері мен табиғи-климаттық жағдайларды қамтиды.

Ауылшаруашылық өндірісінің айрықша ерекшелігі болып оның ұзақ циклі табылады. Бағытқа байланысты дайын өнімді бірнеше айда немесе жылда алады – және де өндіріс қарқындылығы салынған ресурстарға түбегейлі тәуелді емес. Дұрыс таңдалған жер өңдеу жүйесі, енгізілген тыңайтқыштар мен жоғары сапалы тұқымдар, мысал ретінде егіннің көлемі мен оның сипаттамаларын ғана анықтайды. Кез-келген елдегі ауылшаруашылық өндірісі бірқатар маңызды

ерекшеліктерге ие, бұл оны нарық жағдайында өте осал жағдайға қалдырады. Осыған байланысты, бұл мемлекет экономикалық реттеу міндеттерін қарқынды және дәйекті түрде жүзеге асырудың кепілі болуы керек, аграрлық сектордағы нарықтық реформалар процесін саналы және мақсатты түрде үйлестіруі керек. Ең алдымен, дамыған елдердің ауыл шаруашылығы жетілген бәсекеге қабілеттілігін көрсетеді, өйткені ауылшаруашылық өндірісін көптеген сатушылар жүзеге асырады, олардың әрқайсысы бағаға әсер ету үшін жеткілікті ұсынысқа ие емес, өнім іс жүзінде әртараптандырылмайды, сонымен қатар нарыққа кіруге және шығуға ешқандай кедергілер жоқ. Келесі маңызды ерекшелігі – ауылшаруашылығы өндірісінің табиғи жағдайларға тәуелділігі. Құрғақшылық, су тасқыны, жануарлар мен өсімдіктер аурулары аграрлық секторды капитал салудың тәуекел етілген саласына айналдырады. Тағыда бір ерекшелігі өнімнің әлсіз саралануына байланысты сатушылар бағаны көтеру үшін мүмкіндіктері жоғары емес. Ауылшаруашылығы өнімінің және ауыл шаруашылығына арналған өндіріс құралдары бағасының тепе-теңдігі бүкіл әлемде жылдан жылға аграрлық сектордың пайдасына өзгермейді [2].

Астық өндірісі бойынша Қазақстан алдыңғы қатардағы елдердің бірі болып келеді. Қазақстанның солтүстігінде жаздық бидай, сұлы, арпа және басқа дәнді дақылдар, сондай-ақ күнбағыс өсіріледі. Көкөніс өсіру және бақша өсіру дамыған.

Кесте 1 - Ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы, 2017-2020 ж.ж.

	2017 жыл	2018 жыл	2019 жыл	2020 жыл
Өнімдерінің жалпы шығарылымы, млн теңге	4 097 455,3	4 410 053,3	5 239 951,7	6 271 044,3
өсімдік шаруашылығы өнімі	2 278 340,9	2 331 848,6	2 896 965,0	3 605 683,9
мал шаруашылығы өнімі	1 807 142,5	2 044 946,6	2 306 414,9	2 624 306,7

1-кестеде келтірілген мәліметтерге сәйкес, 2020 жылғы қаңтар-желтоқсанда 2019 жылмен салыстырғанда ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің өсуі байқалады. 2020 жылғы қаңтар-желтоқсанда тұтастай республика бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерінің (көрсетілетін қызметтерінің) жалпы шығарылымы 6 271 млрд. теңгені құрады, бұл 2019 жылғы деңгейінен 5,6%-ға жоғары. 2020 жылғы қаңтар-желтоқсанда ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерін өндіру көлемінің өсуі өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндірудің 7,8% – ға, тірі салмақтағы мал мен құстың сойылған көлемінің 4,1% - ға, шикі сиыр сүті сауымының 3,2% - ға ұлғаюына байланысты [3].

Қазақстан экономикасының аграрлық секторы жақсы қалпына келтіру және перспективалы бағытта даму кезеңін бастан өткеруде, бірақ сонымен бірге аграрлық секторды мемлекеттік қолдау жүйесіндегі кемшіліктермен де шектелуі мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Ауыл шаруашылығы

өндірісінің әртараптандырылған құрылымы, жоғары ғылыми-зерттеу және тәжірибелік әлеуеті қалыптасты. Өнеркәсіп ауылшаруашылық өнімдерін сатып алу, өңдеу және сақтау бойынша жеткілікті қуаттылыққа ие. Бәсекелестіктің маңызды артықшылығы - білікті және арзан жұмыс күшінің болуы. Сонымен бірге, республика экономикасының аграрлық секторын дамытуда маңызды мәселелері сақталуда: Республиканың аграрлық нарығының импортқа тәуелділігінің жоғары деңгейі, мемлекеттің ауылшаруашылық өнімдерін импорттауға қатысты жетілмеген тарифтік саясатты жүзеге асыруы, аграрлық секторды қолдауға бағытталған бюджеттік қаражаттың дамымауы. Бұл қауіпті тенденцияны жалғастыру - бұл кәсіпорындарға озық технологияларды енгізуге және жабдықтарды жаңартуға кедергі, өнеркәсіптік қайта өңдеудің төмен деңгейі және қайта өңдеу кәсіпорындарының толық пайдаланылмаған қуаттары, ауылшаруашылық өндірісіне инновациялық әзірлемелердің жеткіліксіз енгізілуі. Ауыл шаруашылығының бәсекеге қабілеттілігі, ең алдымен, өндірісте қолданылатын технологиялар деңгейімен анықталады. Демек, мәселе ауылшаруашылық субсидияларының көлемін көбейту туралы емес, саланы ғылыми қолдауды қалпына келтіру туралы болып отыр [4].

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін тұрақтандыру және одан әрі дамыту мемлекеттің рөлін күшейтпей және осы саланы қолдаусыз мүмкін емес. Елде жасалып жатқан мемлекеттік реттеу жүйесі қазақстандық ауыл шаруашылығына қолайлы жағдай жасауға арналған.

Мемлекет пен агроөнеркәсіптік кешен ауыл шаруашылығындағы өзекті мәселелерді шешетін стратегияға қарамастан, одан әрі дамудың техникалық-экономикалық моделін негіздеу түбегейлі маңызды болып қала береді. Ғылыми зерттеулер мен зерттеулердің негізінде аграрлық секторы тұрақты және табысты дами алатын негізгі индекстерді және онымен бірге ұлттық экономиканың басқа салаларын анықтауға болады. Сондай-ақ, белгілі бір іскери ортадағы атмосфераға қатысты маңызды ынталандырушы рөл атқаратын құқықтық реттеу туралы ұмытпаңыз. Сонымен қатар, әр аймақ деңгейінде әртүрлі даму ұсыныстарын бағалау индекстері өзгеруі мүмкін, өйткені ауылшаруашылық жұмыстарының жергілікті ерекшеліктері де ескерілетін болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ким, В.В. Особенности агропромышленного комплекса в Казахстане / В. В. Ким, Г. Б. Абдишова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 8.1 (142.1). — С. 21-23. — URL: <https://moluch.ru/archive/142/39991/>.
2. Аграрный сектор экономики <https://ekonomika-student.com/agrarnyj-sektor-ekonomiki.html>
3. Ұлттық статистика бюросы - <https://stat.gov.kz/>
4. <https://articlekz.com/kk/article/17006>